

„A becsületes emberek borzadva olvas-
sák a vallásháborúk történetét; viszont a
teológiai vitákon úgy nevetnek, mint egy
olasz komédián. Legyen hát olyan vallá-
sunk, amelytől nem rettegünk, de ame-
lyen nem is nevetünk...”

Voltaire

1. Az Európába irányuló kulturális
immigráció egyik formája az Európán
kívüli vallások expanziója. A rend-
szerváltás utáni Magyarországon a kö-
vetkező bejegyzett egyházak tanús-
kodnak a keleti vallások legújabb ha-
zai térhódításáról: Magyarországi
Ökumenikus Vaisnava; A Tan Kapuja
Buddhista Egyház; Buddhista Misszió,

hogy közelebből vizsgáljuk mozgá-
lunk sajátosságait.

2. A krisna-tudattal foglalkozó ma-
gyar nyelvű tudományos igényű pub-
likációk sorát Kamarás István vallás-
szociológus tanulmánya nyitotta
meg.² Munkájának legfőbb érdeme,
hogy elsőként tárt fel statisztikailag hi-
teles adatokat a hazai krisna-tudatú
szervezet tagságáról, továbbá vizsgálat
alá vette megtérésük szociológiai és
mentális körülményeit. Már a nevezett
írás megjelenése előtt, s vele közel
egyidőben is több egyetemi műhely-
ben fordult az érdeklődés a krisna-
tudat irányába.³ Az itt végzett szemi-

Barabás Máté

A krisna-tudat szervezete (tevékenységi stratégiája és adaptációs mintája)

69
K É K

az Arya Maitreya Mandala Kelet-Euró-
pai Rendtartománya; Karma Decsen
Özel Ling; Magyar Iszlám Közösség;
Magyarországi Csan Buddhista Közös-
ség; Magyarországi Karma-Kagyüpa
Közösség; Magyarországi KRSNA-
tudatú Hívők Közössége; OVGD Hin-
du Mandir; Szangye Menlai Gedün, a
Gyógyító Buddha Közössége; RIME
Tenzin Sedrup Ling, Rime Buddhista
Centrum.¹ Az itt felsorolt 11 egyház
együttesen, a bejegyzett 56 magyaror-
szági egyház 19,64%-át teszi ki. Ter-
mészetesen a vallási intézmények so-
rában megállapítható százalékos ará-
nyuk messze túlhaladja követőiknek
az ország népességében meghatároz-
ható arányát. A 11 egyházból 3 képvi-
seli a hinduizmus valamely ágát, s
ezek közül legismertebb a KRSNA-
tudatú Hívők Közössége (a továbbiak-
ban krisna-tudat). A krisna-tudat szer-
vezetere jellemző némileg meghök-
kentő vonások is indokolttá teszik,

náriumi munkák köréből tudomásom
szerint mindezidáig egyetlen publiká-
ció született.⁴ Más szemináriumi dol-
gozatok az érintett egyetemek tanszé-
kein találhatóak meg. A diákság vi-
szonylag széleskörű érdeklődése a kö-
zeljövőre nézve remélhetőleg előreve-
tít egy közös mederben végzett, vala-
melyest koordinált munkafolyamatot,
amely többféle aspektusból világíthat-
ná meg a témát.

Legújabban jelent meg Kamarás Ist-
ván könyve, a kérdéskör eddigi legát-
fogóbb összefoglalása.⁵ Számptalan
alapvető ténytet tart fel a szervezet mű-
ködését és felépítését illetően, objektí-
ven tájékoztat a krisna-tudat által kép-
viselt mentalitásról és filozófiáról,
megkönnyítve ezzel a további kutatók
helyzetét. Közölt interjúi olvasmányo-
sak és forrásértékűek, lehetőséget ad-
hatnak a szövegelemzés módszerét
kedvelő vizsgálódók számára is. A
szerző a krisna-tudat szervezetének

jelleget az új vallási mozgalmak és a vallásosság típusainak kontextusában tárgyalja. Könyvének didaktikus célját, az előítéletek rosszindulatú homályának eloszlatását, úgy vélem, az olvasók körében siker fogja koronázni.

A krisna-tudatról 1991–1995 között született korábbi, magyar nyelven olvasható írások egyházi írók munkái, sajnos ideológiai elfogultságuk révén nem tekinthetők objektív beszámolóknak.⁶ Pedig rendkívül érdekes és tanulságos lenne e témában a tradicionális egyházak szempontjából megfogalmazott hiteles értékelés.

Külön említendő még egy könyv (vélemény- és interjúgyűjtemény)⁷ a

Politika és kisebbség

létrejöttének kedvező és kevésbé kedvező ciklusok. Nyilvánvaló, hogy a ciklushatárok jelentősebb történelmi fordulópontokhoz, zűrzavaros válságokkal teli időszakokhoz köthetők, mint ahogy ilyen jellegű változás, ingadozás kimutatható sokkal triviálisabb kulturális jelenségek esetében is.⁸

Az elmúlt évtizedekben a fejlett országok társadalmainak mentális szférájában kialakult szellemi vákuum megeremtette azokat a befogadói habitusokat, melyek a krisna-tudat meghonosodását viszonylag simává tették. A modern társadalomban élő ember transzcendens-lelki igényeit és ebből fakadó kulturális mintaválasztásait számtalan hazai példa nyomán is jól ismerjük.⁹ Christopher Lasch a '70-es évek Amerikájának átfogó szociálpszichológiai ábrázolásában jól foglalja össze a mentalitástörténet minket érdeklő mozzanatát: „...a realizmus... sulykolásának, ...eredménye, hogy a nemzedékek közti folyamatosság még inkább megszakad (a gyerekek úgy érzik, hogy szüleik az övékétől teljesen idegen világban élnek) és a gyerek nem bízik saját tapasztalataiban. Korábban a vallás, a mítosz és tündérmeze éppen elég gyermeki elemet tartalmazott ahhoz, hogy meggyőző képet adjon a gyerek számára. Ezt a tudomány nem pótolhatja. Innen adódik a fiatalok széles körében tapasztalható visszatérés a mitikus gondolkodás legprimitívebb formáihoz, innen az érdeklődés a boszorkányság, az okkultizmus és a telepátia iránt, innen a primitív keresztény szekták elburjánzása.”¹⁴ Ugyanezen sorba illeszthető a krisna-tudatú vallás iránti érdeklődés is.

Már az 1970-es évektől Közép-Kelet-Európában is regisztrálható a krisna-tudat jelenléte: Oroszország (1971),¹¹ Magyarország, Bulgária, Csehország, Horvátország, Lengyelország (a '70-es évek elején); Lettország, Litvánia, Szerbia, Szlovénia, Ukrajna,

Üzbegisztán (1978–83 között); Belorusszia, Macedonia, Moldávia (1984–1990 között); Azerbajdzsán, Bosznia, Észtország, Grúzia, Örményország, Románia, Szlovákia (a '90-es években) területén.¹² A rendszerváltás évéig tulajdonképpen a krisna-tudat jelenlétének első fázisát, a *latens létezés* állapotát állapíthatjuk meg a felsorolt országokban.

A krisna-tudat szervezete az adott földrajzi területen a városban élő fiatalokat mozgósítja elsődlegesen, igaz legnagyobb mértékben a valamely szempontból periférián lévőket.¹³ Így a megtelepedéskor nincsenek nyelvi problémák, mivel a honi népességből alakul ki a helyi szervezet magja. A magyarországi kolónia létrehozásában fontos szerepe volt a nyugaton élő, és ott krisnássá lett magyar ajkú személyeknek. Tulajdonképpen ők közvetítették az angolszász területekről kirajzó krisna-tudatú kultúrát, és honosították meg Magyarországon.

Közép-Európában a 1980-as és a '90-es évek fordulóján bekövetkezett történelmi fordulat termékeny korszakot hozott a kisebb vallási csoportosulások megszerveződésében. Magyarországon 1989-től a krisna-tudat szervezetének hivatalos megtelepedése elől is elhárultak a politikai akadályok, ugyanakkor kialakultak a meghonosodás második fázisának tekinthető megszilárdulás kedvező társadalmi, gazdasági feltételei. 1994-es parlamenti döntéstől pedig maximálisan legitimé, államilag is támogatottá vált a krisna-tudat szervezete.

Az állami támogatás a hitéletre évi 500 000 forint, amit a szerzetesek és a 300 alkalmazott után kap a szervezet. E mellett évi 3 000 000 forintot szavazott meg számukra az országgyűlés az ételosztó program támogatására, ami az ingyenkonyha fél éves működtetésére elegendő, a másik fél év költségeit az egyház fedezi.¹⁴

1995-ös adatok szerint a közép-kelet-európai országokban a krisna-tudatú ashram tagság és kongregáció¹⁵ létszáma abszolút számokban a

70
K É K

Védikus Kultúraért Alapítvány által támogatott kiadásban, amely pro és kontra álláspontokat lett volna hivatott közzétenni a Hare Krisna mozgalomról. Azonban leszámítva egy a Bhagavad-Gita krisna-tudat általi interpretációját bíráló cikk újraközlését, inkább a mozgalmat népszerűsítő enyhén propagandisztikus műnek tekinthető. Ugyanakkor itt is közölték Kamarás már említett objektív megközelítésű cikkét.

A sajtóban olvasható kisebb ismeretéseket és a krisna-tudatú szerzők részéről megfogalmazott véleményeket, illetve ezen írások publikációs adatait e helyütt terjedelmük miatt nem sorolom fel.

3. A szekták és kisebb vallási mozgalmak megjelenésének, népszerűségének is minden bizonnyal megvan a maga történelmi ritmusa, amelyben váltják egymást a kis vallási szervezetek

Politika és kisebbség

legmagasabb Oroszországban (1500 és 3000), Ukrajnában (350 és 700), Lengyelországban (300 és 700), Magyarországon (150 és 600). Ezen felül számolhatunk az érdeklődők, szimpatizánsok, pártoló tagok és a maguk módján krisna-tudatúak táborával, amely Lengyelországban kb. 5000 fő, Magyarországon kb. 2000 főre tehető,¹⁶ s ugyancsak kb. 2000 fő, az aki hazánkban befizeti az éves adományt a szervezet számára.¹⁷

Azokban az országokban, amelyekben a gazdasági fejlettség nyomán fizetőképes kereslet alakult ki, a társadalmi struktúra nyílt, ugyanakkor változásban van, a politikai berendezkedés parlamentári demokrácia, és a mentalitásban megvannak a szükséges befogadói habitusok, tulajdonképpen semmi sem akadályozza a krisna-tudat szervezetének megszilárdulását. Távoli vallások követéinek a világ bármely nyílt társadalmában való meghonosodása, majd lokális térnyerése egy régióban, vagy országban, csupán az adott népesség kulturális felvevőképességének függvénye.

4. Megállapítható, hogy az egyre több régióban való megtelepedés folyamata mellett, a krisna-tudat vallása rendkívül alacsony vonzerővel rendelkezik a nyugati világ országaiban, a hazai és a kelet-közép-európai országok társadalmi megítélésében egyaránt.¹⁸ Pratkanis és Aronson szerzőpáros megállapítása szerint a krisna-tudat tevékenysége szinte semmilyen értékesítési és rábeszélési stratégiai szabálynak nem tesz eleget, hitelességük alacsony, személyes vonzerejük gyenge, és egyértelműen érdekükben áll az eladás.¹⁹ Mégis kis számú individuum egybefogásával és erős nemzetközi háttérrel képes volt több fejlett országban pozíciót foglalni a vallási piac üresen maradt régiójában.

Az alacsony vonzerő szociálpszichológiai okai mellett a vallási piacon jelentkező túlkínálat is megosztja a kisebb vallások, vagy vallásszerű mozgalmak irányába mozgó népességet. A

kedvező mentális és politikai térben sorra bukkanak elő az egymásnak konkurenciát jelentő szervezetek, többen igyekeznek ugyanazon lélektani és gazdasági funkció betöltésére. S e kulturális választási minták közül talán a krisna-tudat állítja a legszigorúbb feltételeket leendő tagjai elé.

Az (állandó) alacsony taglétszám harmadik jelentősebb oka, hogy a befogadó kultúrától és társadalomtól alapvetően eltérő kulturális tradíció honosítása, újszerűsége és idegensége révén szinte csak szubkulturális szinten és méretekben lehetséges.

A krisna-tudatú vallás alapvető változást igényel azon ember életmódjában, aki teljes tagjává akar válni a szervezetnek, s ebben eltér az eddig Európában megjelent keleti vallások és mozgalmak követelményeitől.²⁰

A legtöbb vallás (mikor még új az üdvpiacon) kezdetben igyekszik kialakítani a szilárd hívőtábor bázisát, ami valódi létjogosultságát reprezentálja, és a befogadó környezet számára legitimizálja működését. Következő lépcső a *terjeszkedés*, amikor is igyekszik anyagilag és a hívők számában egyaránt gyarapodni. Magyarországon a krisna-tudat vallása már ebben a *harmadik szakaszban* tart. A siker érdekében (már az Egyesült Államokban) adaptálta, és tevékenységében felhasználta azokat a gazdasági formákat, mechanizmusokat, amelyek az új földrajzi-társadalmi környezetben honosak és eredményesek.

5. Vallások és államok határai a legújabb kommunikációs forradalom korában egyre kevésbé esnek egybe, az eszmék és értékek területhez kötöttsége folyamatosan veszít jelentőségéből. Az általános globalizáció folyamatában a gazdasági dominancia olyan multinacionális vállalatok kezében összpontosul, melyek kapcsolathálói az államhatároktól alapvetően függetlenek. A nemzetközi tőke és gazdasági

rendszerek modelljeinek határokfeletti közlekedése egyfajta analógiát nyújthat a szellemi-kulturális javak jelenkori áramlásának vizsgálatában. Különösen indokoltá teszi az ilyen jellegű összevetést a kulturális konglomerátumok áruként való eladhatóságának ténye. Mindazonáltal téves lenne bármely vallást csupán eladható termékként felfogni és értelmezni.

A krisna-tudat sikeres térnyerése a fejlett világban érthetőbbé válik, amennyiben a jelenséget egy vallási intézmény és egy gazdasági szervezet egységesült rendszerének dinamikus migrációjaként értelmezzük. Kérdéses, hogy mennyiben alkalmazza tu-

71

K É K

datosan intézményi működésében a krisna-tudat egyháza korunk egyik sikeres és divatos üzletpolitikai konstrukcióját az ún. *multi level marketing* rendszer (a továbbiakban MLM)²¹ közösségmozgató struktúráját. Mindenestre szervezeti jellegének megragadásában csábítóan elfogadható elemzési analógiát kínál az MLM rendszerrel való összevetés.

Ez az üzletszervezés leírható egy hierarchikus rend szerint szerveződő elosztó-juttató rendszerként, amely a benne dogozó egyének munkáján és áruértékesítési képességén keresztül a szervezetet (vagy céget) gyarapítja. Az MLM rendszerben az értékesítő egyén sikertelensége révén megbukhat, de mivel az emberi munkaerőforrásban túltermelés van, helyére újak állnak, a cég pedig továbbra is prosperál, és mindig profitál, természetesen amennyiben piacképes áruval kereskedik. Ugyanakkor az egyéni üzletkötő saját

teljesítménye következtében haladhat felfelé a hierarchiában, egyúttal növelve az elosztásban való részesedését, és eljuthat olyan burokratikus pozíciókig, melyek szilárdabb státust biztosítanak számára a rendszerben, és megalapozottabb egzisztenciát a világban.

Az MLM rendszerének alapvető jellemzői a bolt nélküli kiskereskedelem, a pszichológiai ráhatás az eladás során, a viszonteladói piac és az ügynök árutulajdonosi mivolta.²² A krisna-tudat termékforgalmazásában egyértelműen megvan a bolt nélküli kiskereskedelem és működik a pszichológiai ráhatás. A viszonteladói piac és az árutu-

Politika és kisebbség

ságérzetet a külvilággal szemben, lelki közösség érzését az egyéni kiszolgáltatottság és magány ellenében, ellátást étellel, itallal, szállással, társasággal. Mindezeket felül elsődleges funkciója az egyén számára, hogy a szervezetben való közreműködésért, vagy munkáért cserébe kiszolgáltatja a vallási üdvjavakat.

Tulajdonképpen redistributív jellegű a belső gazdasági rendszer, a tagok valamely termelő tevékenységének produktumait az egyéni szükségletek alapján osztják szét, a tőkeképző kereskedelem bevételeit pedig a szervezet onfenntartására és gyarapítására fordítják.

Ugyanakkor önálló vállalkozói tevékenység végezhető a vallási intézmény keretein belül, amennyiben az egyéni egzisztencia gyarapodása is erősíti a vallás szervezetét.²⁴ Döntő súllyal azonban a közösség meghatározott termelésében való részvétel jelentkezik: kegytárgyak készítése, gyertyaöntés, iparművészeti tárgyak előállítása, tehenészetbeli munkák, méhészkedés, virággondozás, könyvek és füstölők utcai árusítása, public relation tevékenység keretében ételosztás stb. A különböző tevékenységeket keretezi a szabályozott mindennapi vallási élet, amelyben mindenkinek megvan a saját hierarchikusan felépülő családi-közösségi jellegű szerepe is.

6. Magyarországon a krisna-tudat közösségének nyilvános megmutatózása formái, egyfelől az ún. kirajzó csoport: a nagyobb városok utcáin naponta látható könyv-, gyertya-, és füstölőárusító, ételosztó, zenélő, táncoló és adománygyűjtő szerzetesek, másfelől az ún. bázisok: a mára már közismert somogyvámosi krisna-falu, és a városokban lévő templomi és prédikáló közösségek, harmadrészt pedig a nyilvános keretekben működő fővárosi étterem.

A városi közösségekben koncentráldik a szorosabb értelemben vett

krisna-tudatú hívők (maximum) ezres magyarországi létszámának²⁵ 90%-a, a fennmaradó 10% pedig a somogyvámosi farmon él. A vidéki prédikálóközpontok létszámáról pontos adatokat ad Kamarás: a kisebbekben 3–5 fő (Székesfehérvár, Gyöngyös, Salgótarján, Sopron), a közepes méretűekben 5–15 fő (Kecskemét, Miskolc, Szombathely, Győr, Békéscsaba, Kaposvár, Sopron), a nagyobbakban 25–50 fő (Pécs, Szolnok, Debrecen, Eger), a legnagyobbakban kb. 100 fő (Budapest, Somogyvámos) adja a mag-tagságot, amely a városi kongregációs tagsággal kiegészülve alkotja a krisna-tudat alapvető bázisát. Jellemző tényező ebben az országos hálózatban a prédikálóközpontok közötti mozgás, illetve a krisna-farmra való áramlás.²⁶ Jelenleg négy templomi közösség a somogyvámosi, a budapesti, a debreceni és a szolnoki működik, ezek a somogyvámosit leszámítva egyben prédikálóközpontok is.²⁷

Mintegy másfél éve kezdődött a templomok és prédikálóközpontok irányítása alatt álló ún. kongregációs prédikálás, mely egyrésztől a már kialakult gyülekezet stabil fenntartását szolgálja, másrészt az így kialakított állandó szoros kapcsolattartás következtében a szervezet folyamatosan kap adományokat a kongregáció tagjaitól egy direkt támogatási rendszer keretében. A belső piac ezen formájának eredményességét tükrözi, hogy a budapesti templom összbevételének 50%-a mára már a kongregáció adományából alakul ki.²⁸ Szintén újkeletű bevételi forrás az angol minta alapján szerveződött ún. business club, a hívő üzletemberek egy csoportja, amelyben a résztvevők közös pénzalapot létrehozva, egy közös vállalkozás keretében megtermelt profittot az egyház számára adják át.²⁹

A városi jelenlét többfunkciós szerepe a jelenlét demonstrálása, új tagok toborzása, és a kegytárgyak, könyvek stb. forgalmazása, adománygyűjtések. Ezekhez a tevékenységekhez csatlakoznak időszakosan a farmon élők

lajdonlás esetében azonban eltérés mutatkozik a klasszikus MLM rendszer és a krisna-tudat értékesítési stratégiájában, mivel az utóbbi esetben az értékesítő egyén nem vásárolja meg anyaszervezetétől az árut. Ennek nyilvánvaló magyarázata, hogy a vallási szervezet keretében tevékenykedő áruforgalmazó olyan bizalmi tőkével és elkötelezettséggel, ugyanakkor ellenőrzöttséggel rendelkezik, amely nem követeli meg a közvetlen anyagi ellenszolgáltatást, vagy fedezetet a viszonteladó-ügynök részéről.

A krisna-tudat szervezetének belső munkamegosztása és világi tevékenysége tehát sokban hasonlít, de nem mindenben azonos az MLM rendszerével. Elosztó rendszerében a megtermelt pénz csak minimális mennyiségben kerül vissza az egyénekhez, alapvetően nincsen pénzbeli jutalék.²³ Helyette természetbeni jutalék-szolgáltatást nyújt; menedéket és bizton-

(például a karácsonyi bevásárlási hullámhoz igazodva az ún. krisna maraton³⁰ keretében).

Legelsőként az USA-ban, 1968-ban jött létre krisna-farm, majd ugyanitt több is megalakult,³¹ később Európában Angliában, Németországban, 1979-ben az olaszországi San Cascianóban jöttek létre farmok, Lengyelországban több is működött a '90-es évek közepére,³² továbbiakat szerveztek még Belorussziában és Csehországban.³³

A farm a legnagyobb lelki-közösségi központja a honi krisna-tudatú híveknek. A farm esetében is minimális cél az önellátási, önfenntartási szint elérése, és nyilvánvaló további célnak tűnik a nyereség-orientált működés kialakítása (például a vallási turizmus fellendítésével), továbbá a városi krisna-tudatú centrumok és egyelőre csak kisebb mértékben a külső (világi) piac ellátása élelmiszerekkel és árucikkkel. Ennek érdekében a szervezet igyekszik a hívek eredeti, hozott szakmai ismereteit, tudásanyagát felhasználni az alapvető feladatok ellátásához és újak kialakításához, ugyanakkor lehetőséget nyújt újabb szakterületek elsajátításához.

Nyilvánvalóan megállapítható (pontos adatok hiányában is), hogy a Krisna-völgy földművelő és kézműves közösségének és intézményeinek fenntartása jelenti a legnagyobb költségvetési kiadásokat a szervezet magyarországi működésében. A farm kialakítása, a földterület megvásárlásának és az építmények létrehozásának költségei, feltehetően a nemzetközi szervezet részéről tőkeátcsoportosítást igényeltek.³⁴ A krisna-tudat Országos Tanácsának titkára szerint a Krisna-völgy beruházásaihoz egy nemzetközi project keretében kaptak külön támogatást angliai indiai és indiai adományozóktól, amely a költségek 40%-át fedezte, ugyanakkor magát a hazai egyházat külföldről anyagilag nem támogatják, hanem a nemzetközi szervezettől kapott könyveket (és az itthon lefordított könyveket) terjesztik,

Politika és kisebbség

osztják szét adományokért cserébe, és így módon kapnak csupán tárgyi segítséget.³⁵ Az egyes templomok és prédikálóközpontok önálló vállalkozásainak bevételei is támogatták a farm terveinek megvalósítását.³⁶

A farm területét, Somogyvámos határán belül, kárpótlási földek megvételével szerezték meg. Az önkormányzat és a krisna-tudatú vezetés közösen szervezett fórumain nyílt lehetőség a helybeliek kárpótlási jegyeinek megvásárlására.

Somogyvámoson a krisna-tudat nem folytat térítő tevékenységet, erről még a betelepedést megelőzően megállapodás született a polgármester és a vallásközösség vezetői között. Valószínűleg amúgy sem próbálnának téríteni a faluban, mivel az a vámosiak erőteljes ellenzéseit váltaná ki. Somogyvámosról eddig egyetlen fiatal vonult át a Krisna-völgybe, megtérése átmenetinek bizonyult, jelenleg már nem tartozik a vallási közösséghez.

A faluban a krisna-tudat konzolidált jelenlétének eredményeképp nem történt és vélhetőleg a jövőben sem történnek olyan súlyos konfliktusok, melyek egy szélsőséges valláscsoport és a befogadó városka lakosai között zajlott le az USA-ban az 1980-as évek elején.³⁷

A Budapesten működő vegetáriánus étterem egyfajta reprezentatív multifunkcionális intézmény, amely egyszerre étterem, könyvebolt, bemutatóterem, tanfolyamok helyszíne és prédikálóközpont.

További éttermek létrehozását tervezik más városok prédikálóközpontjainak irányítása alatt, ezektől és más új vállalkozásoktól várják a várhatóan telítődő könyvpiac megszűnő bevételeinek pótlását.³⁸ Általános törekvés, hogy mindegyik központ önfenntartó, esetleg profittermelő vállalkozásként is működőképesé váljon.

8. A szervezet belső struktúrájának szilárd magját egészíti ki a laikus hívek,

vagy szimpatizánsok 2000–10 000 fős³⁹ tábora. Ők alkotják a külső fogyasztók vélhetően rendszeresebben vásárló rétegét, akik házi szentélyt, füstölőket, könyveket, képeket, ruhákat, kegytárgyakat stb. vásárolnak, hogy külsőségeikben és életmódjukban is hasonuljanak, közeledjenek a mintaadó szervezethez.

A tényleges külvilág lakossága is hozzájárul adományokkal a vallás anyagi gyarodásához, leggyakrabban utcai interperszonális kapcsolatok során a szerzetes-ügynökkel való találkozáskor. Korábban az ilyen kapcsolatokban is megfigyelhető volt a kölcsönösség elve,⁴⁰ melynek jegyében a jelképes adomány,

73
K É K

vagy fizetség fejében a vásárló/adományozó pénzéért cserébe, annál magasabb értékű tárgyat is kaphatott. Mára a kölcsönösség elve ösztársadalmi szintre emelkedett, és ezzel együtt megszűnt a krisnás könyvek jelképes összegért való kiadás. Az utcai szerzetes tényleges üzletkötővé vált.

Legújabbban pedig az utcai szerzetes-üzletkötők már lakásokba becsöngetve háznak portékájukkal, és igyekeznek feltérképezni vajon van-e érdeklődés a krisna-tudat és a lélekvándorlás iránt.⁴¹

A megmaradó reciprocitási funkciók az ételosztás, a szórakoztatás (zenés-táncos felvonulások) már elsősorban interkommunális szintűek, nem személyre szóló az üzenetük, hanem jelzések az egész társadalom számára.

A krisna-tudat tevékenységgyűjtésében a végtelenül irracionálisnak tűnő lelki-morális és élelteli követelmények mellett jól láthatóan jelen

vannak a végletesen racionalis viselkedés- és cselekvésmódok. Ezek tükrözik a modern nyugati gazdaságból átvett és a szervezet szolgálatába állított értékesítési stratégiát.

A szervezet képes volt a modern nyugati világ két meghatározó, egymással ellentétes lelki mozgatóerejét tevékenységébe integrálni és tagjai számára közvetíteni azokat; egyrészt kielégíteni az „elveszített világok” irányába mutató transzcendens-szent áhítat iránti igényt, másrészt a hasznos tevékenység végzésére való törekvés energiájának irányt szabni. Hogy mégsem mozgat jelentős tömegeket, annak egy újabb oka, paradox módon

74 KÉK

éppen az ellentétes irányultságú hatóerők sikeres adaptációjában ragadható meg. A két mentalitást ötvöző tevékenység-együttes ambivalens jellegű, ezért az egyén számára nehezen elsajátítható, sőt sokakban diszsonáns jęgyként artikulálódik.

Ugyanakkor a szervezetnek sikerült egy szokatlan változatnak tekinthető hibrid társadalmi figurát kialakítania, mégpedig a szerzetes-üzletkötő egyesített alakjában, amely mintegy szimbóluma a krisna-tudat kettős arculatának. Európában korábban a gazdaság már kiszorította a vallást az intézmények életéből, mára viszont kialakult egy olyan új adaptációs minta, amelyben a gazdaság és a vallás egységesült, mivel láthatólag a vallás önfenntartási kényszerehelyzete megkövetelte a külső gazdasági módszerek adaptálását. A krisna-tudat az elsajátított és átlényegített önfenntartási-gazdasági rendszerben teljes mértékben egyesítette a

Politika és kisebbség

munka és a magánélet területeit, amelyek a mintaadó MLM rendszer üzletember figurájában még elváló területek. Ugyanakkor a termelés és a fogyasztás szintjét is összevonta, egy belső piac kialakításával, amit a vallás és hit szentesített a hívek számára.

IRODALOM

- ARONSON, ELLIOT: *A társas lény*. Budapest, 1980.
- BARABÁS MÁTÉ: *Közösségek találkozása: Krisna-völgy Somogyvámoson*. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 39. 1997.
- HAMVAS BÉLA: *Anthologia Humana. Öt ezer év bölcsessége*. Szombathely, 1990.
- KAMARÁS ISTVÁN: *Krisna-tudat Magyarországon*. *Replika*, 1996:21–22, 209–222.
- KAMARÁS ISTVÁN: *Krisnások Magyarországon*. 1998.
- KROEBER, ALFRED LOUIS: *A stílusok fajtái és ismérvei*. *Folcloristica*, 1980:4–5:239–262.
- LASCH, CHRISTOPHER: *Az önimádat társadalma*. Budapest, 1996.
- MILNE, HUGH: *Bhagwan, a bukott isten*. Budapest, 1992.
- PRABHUPADA: *Sri Isopanisad*. Budapest, 1990.
- PRATKANIS, ANTHONY R.–ARONSON, ELLIOT: *A rábeszélőgép*. Budapest, 1992.
- TASI ISTVÁN: *A vainszavizmus múltja és jelene*. Budapest: MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont Munkafüzetek 47. 1996.
- THURNWALD, RICHARD: *Az akkulturáció pszichológiája*. In: Maróti Andor (szerk.) *Forrásmunkák a kultúra elméletéből*. ELTE BTK Szöveggyűjtemény, 1975:179–190.
- TÓTH-SOMA LÁSZLÓ (szerk.): *Hare Krisna fehéren feketén*. Vélemények és interjúk a Hare Krisna Mozgalomról. Szeged, 1996.
- TÓRZSÓK ÉVA (szerk.): *Piacok, résztvevők, kapcsolatrendszerek*. In: *Nemzetközi marketing*. Budapest, 1995:82–102.

JEGYZETEK

- 1 Egyed, 1995:5–13.
- 2 Kamarás, 1996.
- 3 Például: ELTE BTK, KLTE, JPTE.
- 4 Barabás, 1997. A mű több szerzői hibája mellett néhány új szempontot és kérdést vet fel a magyarországi krisna-tudat jelenlétének vizsgálatában, és elsőként foglalkozik a honi krisna-farm és az őket befogadó falu viszonyával.
- 5 Kamarás, 1998.
- 6 Kamarás, 1998:344–345. Itt veszi sorra az általam nem idézett műveket.
- 7 Tóth-Soma, 1996.
- 8 Kroeber, 1980. Tanulmánya a női öltözködési divat változásaiban, empirikus levezetéssel mutatott ki egyfajta ciklikusságot a nyugodtabb és a zavarosabb időszakok egymásutánjában. Megállapította, hogy a zavaros történelmi időszakokban a női viseletre vonatkozó általános alapszabályok erősebben vannak kitéve a divat támadásnak, ugyanakkor ezen alapszabályok mégis állandók maradnak.
- 9 Nemcsak a kisegyházak, szekták intézményei felé való fordulás jelensége említhető meg, hanem a különböző lelki tréningek és rövidebb idejű csoportos foglalkozások iránti érdeklődés is. vö: Aronson 1980. 249–277.
- 10 Lasch, 1996. 242. A szerző Bruno Bettelheim kimutatását összegzi így, de nem adja meg a felhasznált irodalom adatait.
- 11 A Szovjetunió területén való korai megjelenés Prabhupada moszkvai látogatásához köthető.
- 12 Kamarás, 1998:65.
- 13 Kamarás, 1996.
- 14 Kamarás, 1998:72.
- 15 Ashram tagság a templomokban és prédikálóközpontokban élők együttese, míg a kongregációt azok alkotják, akik nem a templomokban élnek, és nem teljes idejüket szentelik az egyház szolgálatának, de rendkívül szoros kapcsolatban állnak az ashramokkal és aktív tagnak tekinthetők.
- 16 Kamarás, 1998:67–68.
- 17 Kamarás, 1998. 72.
- 18 Pratkanis–Aronson, 1992. 140. A szociálpszichológus szerzőpáros az Egyesült Államokban végzett kutatások nyomán vizsgálta, hogy az alacsony vonzerő ellenére minek köszönhető a szervezet sikeressége. A hazai tapasztalatok és az európai országokban regisztrált minimális jelenlét is alátámasztja az alacsony vonzerő tényszerűségét.
- 19 Pratkanis–Aronson 1992: 140–141.
- 20 Tóth-Soma, 1996:70. A kötetben olvas-

ható interjúban fogalmazza meg ezen véleményét A.L. Basham.

- 21 Ilyen rendszert alkalmaznak például biztosító társaságok, de legmarkánsabb példa talán az Amway ügynöki hálózata és az interperszonális jelleggel működő termékforgalmazó cégek, vállalatok.
- 22 Törzsök, 1995.
- 23 Tudomásom szerint a Somogyvámoson élők adott esetben kapnak pénzt utazási költségeik fedezésére.
- 24 A somogyvámosi krisna farm péksége is önerőből épült fel, később a pék a szervezetnek adományozta, az új pék pedig tőlük bérl.
- 25 Kamarás, 1996. A magyarországi tagság létszámának megállapítása a szerző munkájának eredménye. Ez a létszám a mag-tagság és a kongregáció együttes számát jelenti, őket lehet szorosabban

Politika és kisebbség

vett értelemben krisna-tudatú hívőnek tekinteni. vö: Kamarás 1998.

- 26 Kamarás, 1998:67–68.
- 27 Kamarás, 1998:69.
- 28 Kamarás, 1998:73.
- 29 Kamarás, 1998:73.
- 30 A nevezett tevékenység a szervezet racionális-üzleti jellegének, egyben a zsidó-keresztény kultúrkörhöz való alkalmazkodásának kiemelkedő példája.
- 31 Prabhupada 1990.
- 32 Kamarás 1998:365–366.
- 33 Kamarás 1998:66.
- 34 Kérdéses, hogy az ezt megelőző magyarországi tevékenységből eredő adományok összege és az áruforgalomból

származó bevételek, illetve a külső tőkeinjekció, milyen arányokban oszlik meg a farmbéli beruházások tekintetében.

- 35 Kamarás, 1998:72.
- 36 Kamarás, 1998:73.
- 37 Milne, 1992.
- 38 Kamarás, 1998:72. és 75.
- 39 Vö. Kamarás, 1996 és Kamarás 1998.
- 40 Pratkanis–Aronson 1992. 139–142.
A szerzőpáros a krisnasok minden szociálpszichológiai szabálynak ellentmondó sikerességét egyedül a kölcsönösség elvének működtetésében látják, és a virágosztási tevékenységet említik meg alapvető példaként.
- 41 Kamarás 1998:76.

Andóczy-Balogh

Zsuzsa

Az 1998-as választások elemzése

(a FIDESZ és az MSZP kampányának összevetése)

A pártosodás eredendően a 19. század terméke. A múlt század pártjai azonban a habermasi elmélet szerint a közvetett nyilvánosság szerepét voltak hivatva betölteni, azaz a közösségek, a „polgárok” közvetlen érdekkifejtése, illetve némely esetben a hatalom gyakorlása helyett ezek váltak a parlamentekben (a hatalomgyakorlásban), a társadalom rétegződésének és strukturáltságának megfelelően a lakosság akaratának képviselőivé. Eredendően és nyilvánvalóan a hatalom megragadása és megtartása volt a céljuk, csakúgy mint a mai pártoké, de a kezdetektől több mint egy évszázadon át ezek a „sajátos civil szervezetek” jól

telt. Egyúttal ez szerepük betöltésére – a hatalom megragadása és megtartása, érték és érdekrendszerük megvalósulása – új eszközöket is kínált. Megjelent egy újfajta pártképződmény, amelyet „választási pártnak” szokás nevezni (nincs kiépített szervezetük, nincs állandó önmozgató pártéletük, még strukturájuk sem) szervezeteik igazán csak a választások idején és kimondottan ebből a célból aktivizálódnak. A két választás közötti időszakban érdekvényesítő és hatalmi funkciójukat kizárólag a parlamentekben és a magas közéleti fórumokon töltik be. A hagyományos, a társadalomban jobban beágyazott pártok is átalakulnak

körülhatárolható osztály vagy rétegérdekeket képviseltek (például: földbirtokosok, klerikálisok, tőkés polgárság, parasztság, illetve később a munkásosztályt a szociáldemokrácia). Ebből adódóan a korábbi időszakokban a pártok kapcsolatrendszerét társadalmi beágyazódottságuk határozta meg, szavazóbázisuk biztos volt és nagyjából lefedte azt a réteget, amelynek érdekeit megjeleníteni hivatott.

A döntő változást a 20. század hozta, amikor a fejlett demokráciákban kialakultak a gyűjtőpártok, valószínűleg abból adódóan, hogy a társadalmak átstrukturálódtak, korábbi rétegződésük, osztályszerkezetük felbomlott, majd döntően átalakult. A kommunikációs és információs forradalom, majd ennek nyomán a posztindusztriális, a kommunikációs és információs társadalom kialakulása a pártok számára új kihívásokat jelentett, tőlük másféle önmeghatározást köve-

azonban. Észrevehetően megélenkülte tevékenységük a választások időszakában, sőt többnyire külön szervezeteket hoznak létre a választások megnyerésére.

A kampány, mint a hatalom megszerzésének, illetőleg megtartásának eszköze földrészenként és országonként eltérő módon ugyan (a társadalom szerkezetétől, a politikai kultúrától, szokásoktól függően), de mind fontosabb, sőt alapvető eszközzé válik. Bár a kampány hatásáról, ennek prioritásáról a politológusok vitákat folytatnak és különböző nézeteket vallanak, fontosságukat ma már senki sem tagadja.

Az elemzők nagyjából háromféle, különböző fejlettségi fokú kampányt írnak le. Elsőként a *hagyományos* kampányt, a mikor a társadalomba beágyazott, egyfajta sajátos civil szervezetenként működő pártok a támogatóikkal, a választóikkal közvetlen párbe-

77
K É K